

УДК 343.232

Леоненко Т.Є.,
доктор юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ
ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА
ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА
РЕЛІГІЙНОМУ ГРУНТІ**

У статті розглянуто проблеми формування та впливу психологічних факторів, які розкривають психологічні детермінанти структури особи злочинця, що вчинила злочин з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, як кримінально-

правового явища. Акцентовано, що на виникнення аномалії релігійної ненависті на її становлення і розвиток впливають такі чинники: соціальні відхилення – девіантна поведінка та психологічні фактори: психічні процеси особистості, до котрих можна віднести пам'ять, мислення, інтелект, волю, виховання.

Ключові слова: девіація, деструктивність, агресія, деліквентність, адитивна поведінка, суїцидальна поведінка, ретенція, пам'ять, воля, інтелект, виховання.

В статье рассмотрены проблемы формирования и влияния психологических факторов, которые раскрывают психологические детерминанты структуры личности преступника, совершившего преступление по мотивам религиозной ненависти или вражды, как уголовно-правового явления. Акцентировано, что на возникновение аномалии религиозной ненависти в ее становление и развитие влияют следующие факторы: социальные отклонения – девиантное поведение и психологические факторы: психические процессы личности, к которым можно отнести память, мышление, интеллект, волю, воспитания.

Ключевые слова: девиация, деструктивность, агрессия, деликвентность, ретенция, память, воля, интеллект, воспитание.

In the article the problem of formation and influence of psychological factors that reveal the psychological determinants of the structure of offender who has committed a crime with the motive of religious hatred or enmity, as criminal law phenomenon. The attention that the occurrence of anomalies religious hatred in its formation and development affect the following factors: social rejection – deviant behavior and psychological factors: individual psychological processes, which can be attributed to memory, thinking, intelligence, freedom, education.

Keywords: deviation, destructiveness, aggression, delikventnist, retention, memory, will, intelligence, education.

Постановка проблеми. Поліконфесійність, притаманна Україні, природно генерує з проблемою релігійної толерантності серед населення. Йдеться, насамперед, про толерантність у

відносинах різних церков та релігійних груп і толерантність нерелігійних щодо віруючих. Отримані в опитуванні дані загалом свідчать про досить високий рівень толерантності громадян у релігійній сфері. Адже переважна більшість опитаних (75%) висловлюють думку, що люди мають поважати будь-які релігії. Про свою незгоду з такою тезою заявили лише 7%.

Таким чином, ми можемо з великою мірою впевненості сказати, що мотив релігійної ненависті або ворожнечі, будучи чинником суб'єктивним, більшою мірою, ніж багато інших, схильний до впливу на особистість. Іншими словами, кажучи про фактори, що впливають на виникнення та розповсюдження злочинності на релігійному ґрунті, на нашу думку, знову ж таки, насамперед, слід простежити особливості формування особистості людини та виникнення на етапі становлення цієї особистості ціннісних орієнтацій (мотивації), які в подальшому переростають в мотив релігійної ненависті або ворожнечі. Тому, що цей мотив є виключно особистісним і суспільно небезпечними, є саме ті особи або вже суб'єкти злочину, для яких мотив релігійної ненависті або ворожнечі виступає не засобом для досягнення матеріальних цінностей, політичних інтересів або утвердження власного «Я» серед певної групи, а є саме власною суб'єктивною сутністю, сенсом життя, існування, нав'язливою мотивацією, життєвим гаслом «очищення» віри. Особливо небезпечні ті, хто впевнені у правильності своїх дій, ті, хто вважають, що їх діями й розумом керував Бог. Коли людина самостійно або під впливом релігійних лідерів-фанатиків переконана в тому, що позбавлення життя іншої людини або знищення його власності завгодно Богу, говорити про перевиховання таких особистостей досить складно. Навіть після звільнення з місць позбавлення волі, характеризуючись позитивно і навіть звільняючись достроково, насправді не змінюють свої погляди й чекають нових можливостей для «богоугодних справ».

Тому, ми наголошуємо на тому, що «істинний мотив релігійної ненависті або ворожнечі», зміст якого ми розкриємо нижче, є виключно психологічним або навіть «клінічним» чинником при тому, що такі особи визнаються осудними і зовні є абсолютно адекватними.

Метою статті є вивчення психологічних факторів, що розкривають психологічні детермінанти структури особи злочинця, що вчинила злочин з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, а також оцінка об'єктивних чинників, що впливають на нього виключно як каталізатор, як ситуаційний чинник, як ті умови, в яких вчинення злочину на релігійному ґрунті або прискорюється (сприятлива ситуація), або гальмується (об'єктивна неможливість вчинити злочин, відсутність об'єкту ненависті) або взагалі не вчиняється (освіта, рівень інтелекту, страх перед покаранням).

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, на виникнення аномалії релігійної ненависті на її становлення і розвиток впливають такі чинники:

1. Соціальні відхилення – девіантна поведінка.
2. Психологічні фактори: психічні процеси особистості, до котрих можна віднести пам'ять, мислення, інтелект, волю, виховання.

Девіація являє собою системну (позитивну або негативну) властивість суб'єкта (організму, індивіда, групи), що виявляється у відхиленні його розвитку й функціонування від загального напрямку розвитку й законів функціонування системи, в яку він включений, що викликає внаслідок цього напруження і дестабілізацію в самій системі.

Відповідно до сфери локалізації та спрямованості ми виділяємо такі основні форми девіацій розвитку особистості та соціальної групи: 1) патологія (відхилення функціонування організму, що утрудняє розвиток індивіда і що знижує його адаптивні можливості); 2) креативність (позитивно-продуктивне відхилення в інтелектуальній, соціальній або творчій сфері, що породжує нові результати або варіанти розвитку); 3) маргінальність (нейтральне, “прикордонне” відхилення в соціальному функціонуванні окремого індивіда чи групи людей, дезадаптивне в контексті цілого суспільства й адаптивне в межах конкретної субкультури); 4) девіантність (порушення функціонування окремого індивіда чи групи індивідів, що утрудняє індивідуальний розвиток і загрожує громадським інтересам). Таким чином, девіантна поведінка – це те, що йде у

розріз з інституалізованими очікуваннями, тобто очікуваннями, що виділяються і визнаються всередині соціальної системи [1].

Формування девіантної поведінки може починатися з появи одного з негативних властивостей, наприклад, ворожості до представників іншої релігії як реакції на страждання. Багаторазово підкріплюючись, ця якість може посилитися й зайняти провідне становище в структурі особистості, підпорядкувавши собі інші властивості і процеси особистості – сприйняття, мислення, переконання, цінності, відносини, самооцінку та ін. Структура особистості, інтегрована під приматом релігійної ворожості (агресивно-підозрілого ставлення до людей), буде, безсумнівно, мати ознаки девіантності. У цьому випадку, девіантність тісно пов'язана процесом соціалізації особистості. Становлення особистості в соціальному середовищі включає три основних процеси: 1) соціальна адаптація (активне пристосування до умов середовища за допомогою засвоєння / асиміляції зовнішніх вимог і зміна / акомодация власних реакцій); 2) індивідуалізація (активне пристосування особистості до індивідуальних особливостей у формі самопізнання, самоприйняття і самореалізації); 3) соціально-психологічна інтеграція (поступове ускладнення, впорядкованість і узгодження інтрапсихічних компонентів і функцій) [2].

Одним з найбільш складних слід визнати питання про критерії визначення нормальної і аномальної релігійної поведінки. У загальному значенні, під “нормальною поведінкою” розуміють нормативно-схвальну поведінку, не пов'язану з болочим розладом. Аналогічно цьому, аномальною поведінкою вважаються такі форми: нормативно-несхвальну, патологічну, нестандартно-креативну поведінку [3].

У строгому сенсі “нормальним” вважається все, що відповідає прийнятому у конкретній релігійній або правовій нормі еталону. Способи визначення норми називають критеріями. У разі негативного критерію норма розглядається як відсутність будь-яких патологічних симптомів, у разі позитивного – як перелік нормальних “здорових” ознак [4].

Отже, девіантна поведінка – це відхилення від норм психічного здоров'я або асоціальна поведінка, яка виражається в порушенні соціальних і правових норм, де порушення соціальних

норм – це порушення сукупності вимог і очікувань, які висуває соціальна спільність (група, організація, клас, суспільство) до своїх членів з метою регуляції діяльності та відносин [5]. Релігійні норми в цьому випадку виступають різновидом соціальних норм, встановлених різними віросповіданнями і мають обов'язкове значення для сповідуючих ту чи іншу віру.

Виділяються три групи поведінкових девіацій: негативні, наприклад, релігійний фанатизм; позитивні, наприклад, соціальна творчість, і соціально-нейтральні девіації, наприклад, жебрацтво [6]. В інших випадках поведінкові девіації поділяються на нестандартну й деструктивну поведінку [7].

Нестандартна поведінка може мати форму нового мислення, нових ідей, а також дій, що виходять за межі соціальних стереотипів поведінки.

Типологія деструктивної поведінки вибудовується відповідно до його цілей. В одному випадку це зовнішньодеструктивні цілі, спрямовані на порушення соціальних норм (правових, морально-етичних, культурних, релігійних) і, відповідно, зовнішньодеструктивну поведінку. У другому випадку – зовнішньодеструктивні цілі, спрямовані на дезінтеграцію самої особистості, її регрес, і, відповідно, зовнішньодеструктивну поведінку [8].

До ознак основних видів девіантної поведінки особи, яка вчинила злочин на релігійному ґрунті можна віднести різні форми поведінки, що відхиляється, які мають загальні властивості, які визначають їх належність до феноменів, що позначаються як «девіантна поведінка». Однією з таких істотних ознак є деструктивність – руйнівність. Так, деструктивність тісно пов'язана з такою базовою людською ознакою, як агресія. І хоча, на нашу думку, агресивна поведінка не є окремим видом відхилень, агресія, спрямована на інших чи себе, входить до психологічної структури різних поведінкових девіацій і заслуговує спеціального розгляду.

Делінквентна поведінка як форма девіантної поведінки особистості має низку специфічних особливостей. По-перше, це один з найменш властивих особистості видів поведінки, що відхиляється. По-друге, делінквентна поведінка регулюється переважно правовими нормами – законами, нормативними

актами, дисциплінарними правилами.¹³ По-третє, протиправна поведінка визнається однією з найбільш небезпечних форм девіацій, оскільки загрожує самим основам соціального устрою – громадському порядку. По-четверте, така поведінка особистості активно засуджується і карається. Однією з провідних функцій будь-якої держави є створення законів і здійснення контролю за їх виконанням, тому на відміну від інших видів девіацій, делінквентна поведінка регулюється спеціальними соціальними інститутами: судами, слідчими органами, місцями позбавлення волі. Нарешті, по-п'яте, важливо те, що протиправна поведінка за своєю суттю означає наявність конфлікту між особистістю та суспільством – між індивідуальними прагненнями й суспільними інтересами.

Протиправна мотивація може мати різні витoki, форми і ступінь прояву.

Соціопатична (асоціальна) особистість являє собою психологічний тип, описаний через глибинні психологічні механізми функціонування особистості. Основний внесок у вивчення соціопатичної динаміки здійснений психоаналізом. Н. Мак-Вільямс описує соціопатичну особистість через виражену потребу відчувати владу над іншими. Це може проявлятися як прагнення впливати на людей, маніпулювати ними, «піднятися» над ними [9]. Такому типу особистості відповідають лідери релігійних сект. Той факт, що делінквент не страждає від дискомфорту через свою поведінку, становить одну з основних труднощів соціального й психотерапевтичного впливу на них у питаннях запобігання злочинності на релігійному ґрунті.

Залежна поведінка є тісно пов'язаною як із зловживанням з боку особистості чимось чи кимось, так і з порушеннями її потреб. У спеціальній літературі вживається ще одна назва розглянутої реальності – адиктивна поведінка. Адикція стає універсальним способом «втечі» від реального життя, коли замість гармонійної взаємодії з усіма аспектами дійсності відбувається активація в якому-небудь одному напрямі. Відповідно до концепції Н. Пезешкіан є чотири види «втечі» від реальності: «втеча в тіло» – відбувається переорієнтація на діяльність, націлену на власне фізичне або психічне удосконалення; «втеча в роботу» характеризується дисгармонійною фіксацією на службових

справах, яким людина починає приділяти непропорційно порівняно з іншими справами час, стаючи трудоголіком; «втеча в контакти або самотність», при якому спілкування стає або єдино бажаним способом задоволення потреб, заміщаючи все інші, або кількість контактів зводиться до мінімуму; «втеча у фантазії» – інтерес до псевдофілософського шукання, релігійного фанатизму, життя у світі ілюзій і фантазій [10].

Уявлення про природу залежної поведінки розвивалися паралельно з розвитком культури і досі не може вважатися вичерпною. Історично першою, ймовірно, виступила моральна модель, що пояснює адиктивну поведінку як наслідок бездуховності й моральної недосконалості. Іншим, не таким небезпечним, але набагато більш поширеним видом адиктивної поведінки членів релігійних сект виступає харчова залежність. Їжа є самим доступним об'єктом зловживання. Пост – форма релігійного аскетизму, вправа духу, й і тіла на шляху до спасіння в межах релігійних переконань; добровільне самообмеження в їжі, розвагах, спілкуванні зі світом. Сама по собі відмова від їжі – особиста справа кожної людини й пост, який дотримується за нормами релігії, з моральною мотивацією, швидше за все не є різновидом девіантної поведінки. Але існує й інший різновид відмови від їжі – коли батьки-члени релігійної секти, відмовляючись від їжі, нав'язують такий спосіб життя своїм дітям. Так зване очищення від скверни й наближення до Бога може носити летальний характер. Така відмова від їжі – якраз і є девіантною поведінкою, так як переслідує збочені релігійні цілі [11].

Суїцидальна поведінка на сьогодні є глобальною суспільною проблемою. У наші дні суїцидальна поведінка не розглядається як однозначно патологічна. У більшості випадків це поведінка психічно нормальної людини. Водночас поширена думка, що суїцид є крайньою точкою серед взаємопов'язаних форм аутодеструктивної поведінки [12]. Суїциди діляться на три основні групи: істинні, демонстративні і приховані [13]. У контексті класифікації суїцидальної поведінки необхідно звернути увагу на вчинення самогубства терористичної спрямованості з релігійних мотивів, які можна віднести до окремої групи. Це так звані камікадзе, для яких смерть є «гарним

відходом з життя» задля своєї справи й фанатики, які йдуть з життя свідомо. Релігійна належність надзвичайно важлива в прийнятті суїцидального рішення. Умовно можна поділити релігії на антисуїцидальні, де моральні та психологічні заборони на шляху до самогубства дуже жорсткі, і релігії, які не визначають самогубство абсолютним злом.

Релігійні секти злочинної спрямованості в набагато меншій мірі, ніж іудаїзм, іслам і особливо християнство, стурбовані етичною оцінкою суїциду і загалом не схильні розглядати самогубство як питання первинної значущості. Так, лідери міжнародної секти «Сім'я» прямо заявляють, що самогубство не є гріхом, навпаки – веде до позбавлення й піднесення. Існує безліч прикладів масового суїциду на ґрунті перебування в різних сектах [14].

Сучасні дослідники самогубства як соціального явища виділяють важливим фактором розвитку релігійну свідомість суспільства. Як ми вже відзначали, віра істотно знижує ймовірність суїцидальної поведінки. У релігійній етиці самогубство розцінюється як тяжкий гріх, що накладає моральний заборону на суїцидальну поведінку віруючої людини. Однак ті, хто штовхають людей до позбавлення себе життя заради уявних релігійних ідеалів і тим самим прирікають на загибель величезну кількість людей, так званих іновірців, насправді не мають нічого спільного з істинною вірою та релігією, яка гуманна за своєю суттю і для якої життя людини – найвище благо [15, с. 332].

Життєва позиція може бути визначена за способом життя людини, на який впливають відповідні психічні процеси особистості, до котрих можна віднести пам'ять, мислення, інтелект, волю, виховання.

Пам'ять охоплює процеси організації і збереження минулого досвіду, що роблять можливим його повторне використання в діяльності або повернення у сферу свідомості. Пам'ять пов'язує минуле суб'єкта з його сьогоденням і майбутнім і є найважливішою пізнавальною функцією, яка лежить в основі розвитку і навчання. У процесі розвитку мотиваційної сфери людини може змінюватися її ставлення до свого минулого,

Вісник Чернівецького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
унаслідок чого одне й те саме знання може по-різному
зберігатися в пам'яті особистості.

Процеси пам'яті (запам'ятовування, збереження, відтворення, забування) залежать від цілей і особливостей діяльності суб'єкта. У нашому випадку, пам'ять – це запам'ятовування інформації, яку отримано зовні або шляхом самостійного аналізу предметів, явищ, подій релігійного характеру, подальше збереження цієї інформації, що залежить від її вагомості для особистості, де на процес запам'ятовування мають вплив психічні особливості цієї особистості: для когось інформація про релігійний конфлікт – це просто факт, який несе лише інформаційне навантаження і ні в якому разі не впливає на поведінку цієї особистості; для когось така інформація може стати поштовхом для здійснення активних дій. Відтворення збереженої інформації може мати різний характер і зміст. Різні люди, що прочитали Біблію, відчують різні емоції. Для одного – це незрозумілий, сповнений подіями релігійний текст без будь-якого змісту, для іншого – це норма життя. Отже, відтворення отриманої інформації про зміст Біблії буде різним. Однак визначення пам'яті за механічним переліком ретенційних процесів (ретенція – утримання, збереження) суттєво обмежує розуміння її сутності, а саме не враховує ще суттєвий процес забування.

Справа в тому, що забування – це процес, який, по перше нерозривно пов'язаний з пам'яттю особи, по-друге, коли йдеться про таку форму забування, як амнезія, в кримінальному праві виникає проблема притягнення суб'єкта до кримінальної відповідальності. Існує декілька різновидів амнезії: тимчасові, періодичні; прогресуючі; вроджені [16].

Поступове знищення пам'яті має свій логічний хід, підкоряється закону [17]. У нашому дослідженні процес забування викликає інтерес у зв'язку з такими запитаннями: чи може суб'єкт поступово забути про свої почуття релігійної ненависті, якщо не має можливості реалізувати їх або якщо у нього є стримуючі чинники? Або як процес забування пов'язаний з локальними ураженнями головного мозку різного походження (фізичного, психічного) – амнезією за віковими змінами або хворобами (Альцгеймера)? Відповіді на ці

запитання можна віднайти в аналізі теорії пам'яті Фрейда, який вважав, що пам'ять – це процес не включений у смислову сферу особистості.

Відчуття і сприймання людини відображають переважно ті предмети й явища, які безпосередньо впливають на органи відчуттів. Недоступна чуттєвому пізнанню людина пізнає завдяки мисленню. Отже, саме мислення та рівень інтелекту впливають на процес пізнання такого складного феномену, як релігія. Зовнішні релігійні атрибути, впливаючи на органи відчуттів, не мають нічого спільного зі справжнім відчуттям Бога в собі. Справжня віра, на нашу думку, це осмислене, проаналізоване, власне визначення релігії в своєму житті. Мислення в сучасній зарубіжній психології розглядається у зв'язку із інтелектуальними здібностями особистості (Дж. Гілфорд) [18].

Розумовий процес як система операцій і дій людської діяльності характеризується: наявністю мотиву; цілями, які формулюються і досягаються в певних умовах у процесах реалізації дій; наявністю засобів; способами досягнення мети – операціями; результатами. Таким чином, вчинення злочину на релігійному ґрунті є також розумовим процесом, процесом де є мотив, мета, цілі, які реалізуються відповідними способами [19]. Особливості мислення осіб, що вчинили злочин на релігійному ґрунті завжди походять з якихось потреб, цілей і мотивів діяльності і поведінки. Мотиви мислення можуть бути: суспільно цінними й антигромадськими, такими, що мають негативну спрямованість.

Використання деякими лідерами релігійних груп контролю свідомості може впливати і на процеси мислення. Техніка контролю мислення полягає в тому, що страх викликається визнанням провини навіть за ті дії, які жертва сектантського впливу не вчиняла. Відмова від сну маскується духовними виправами або тренінгу. Ненормальне харчування маскується як спеціальна дієта для покращення здоров'я та досягнення духовності. Контроль почуттів полягає в сенсорному перевантаженні. Таким чином, гальмування самостійного мислення робить жертву залежною від навіювань членів секти.

Така людина не контролює свою волю і стає ідеологічною та фізичною зброєю злочинних релігійних груп.

Емоції (від лат. *emoveo* – приголомшую, хвилюю) – психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання життєвого сенсу явищ і ситуацій, зумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. В процесі еволюції емоції виникли як засіб, що дає живим істотам змогу визначати біологічну значущість станів організму і зовнішніх дій.

Почуття – одна з основних форм переживання людиною свого ставлення до предметів і явищ дійсності, що відрізняється відносною стійкістю. Особливу групу становлять вищі почуття, в яких відображається все багатство емоційного ставлення людини до навколишньої дійсності. До етичних почуттів відносяться все те, що визначає ставлення людини до соціальних установ, до держави, релігії, до інших людей, до самої себе. Почуття віруючої особистості відрізняється від почуттів невіруючої. Характер цього відмежування визначається специфікою того, як саме та в що вона вірить. Проблема в цьому випадку полягає в тому, що мотивація сектантів набагато стійкіша, ніж у звичайних злочинців. Виокремлюють декілька джерел та стимулів правопорушень у сфері віросповідання. Це може бути не тільки особистісний мотив, а й стратегічні, глибинні, а за наслідками – кримінальні особливості деструктивних культів.

Зі здійснених професором М. Газзаніга відкриттів можна зробити цілком детерміністський висновок про те, що свобода волі – лише ілюзія. Хід його особистих міркувань вже як нейрофілософа приблизно такий: мозок матеріальний і підпорядковується законам матеріального світу, а свідомість – його похідна; ні про які “цінності” як про причину людської поведінки мова не йде, це всього лише пояснення, які мозок дає тій чи іншій автоматично обраної стратегії. Свій погляд на природу універсальної людської етики Газзаніга виклав у праці “The Ethical Brain” (2005). Газзаніга вважає, що злочинна поведінка залежить від активності певних ділянок мозку. Але чи можна вважати таку зміну виправданням? Адже більшість людей в однакових обставинах не вчиняють злочинів. С іншого

боку, виникає проблема так званого “кримінального мозку”. Вчені вже виділили ділянки кори, які порушуються при придушенні людиною імпульсів до дії. Проте рівень збудження – це індивідуальна норма. У людини є дефект мозку, вона вчинила злочин, але при цьому не можна узагальнювати, що у всіх людей з ураженням мозку є така схильність [20].

Таким чином, вивчаючи питання про співвідношення емоцій і розвитку особистості, схильної до вчинення злочину на релігійному ґрунті, необхідно звернути увагу на два чинники. Перший – це генетичні задатки суб'єкта у сфері емоцій. Другий чинник – особистий досвід індивіда і навчання, що належить до емоційної сфери, та особливо спеціалізовані способи вираження емоцій і зумовлена емоціями поведінка.

Емоції та почуття – це різні переживання людини, в яких відображається хід її життєвих взаємодій і відносин із зовнішнім світом та іншими людьми. Однією з головних типових емоційних якостей людини незалежно від відношення до релігії є чуйність, яка передбачає гуманне ставлення до людей, здатність людини швидко відгукуватися на переживання, горе інших людей як на свої власні, глибоко розуміти їх, бути доброзичливим і доброзичливим, співчувати людям.

Воля – здатність людини, яка виявляється в самодетермінації і саморегуляції своєї діяльності і різних психічних процесів. Як основні функції волі виділяють: вибір мотивів і цілей, регуляцію спонукання до дій при недостатній або надмірній їх мотивації, організацію психічних процесів в адекватну виконувану людиною систему діяльності, мобілізацію фізичних і психічних можливостей у ситуації подолання перешкод при досягненні поставлених цілей. Розвиток вольової регуляції пов'язаний насамперед з формуванням багатой мотиваційно-сислової сфери, стійкого світогляду і переконань людини, а також здібності до вольових зусиль в особливих ситуаціях дії. Розвиток цієї здатності пов'язаний з переходом від зовнішніх способів зміни сенсу дії до внутрішніх.

Відповідно до вказаних ознак можна виділити такі групи суб'єктів, що вчинили злочин на релігійному ґрунті: особи з позитивно спрямованою сильною волею і стійкими вольовими якостями, які вчинили, як правило, злочини ненавмисно, через

необережність; Особи з позитивно спрямованою, але слабкою волею, такі, що вчинили злочини під тиском інших людей, а не за власним бажанням (релігійні секти); Особи з негативно спрямованою (аморальною і морально невихованою) слабкою волею. Найчастіше – це особи молодого віку, ще підлітками вони потрапили під вплив представників або керівників релігійних сект; Особи з кримінально спрямованою сильною волею, яскраво вираженими негативними вольовими якостями. Вони умисно вчинили злочини, в групових злочинах були організаторами; Особи з психічними аномаліями і хворобливими порушеннями волі, до яких необхідно застосовувати заходи медико-педагогічного характеру (фанатики).

Мова включає процеси породження і сприйняття повідомлень для цілей спілкування або (в окремому випадку) для цілей регуляції і контролю власної діяльності. Євангеліє від Іоанна починається словами: “Спочатку було Слово, Слово було у Бога, і Слово було Богом...”. Слово було Богом... Слово було і залишається надзвичайно сильним засобом впливу на людину. Важко підшукати такі епітети, які перебільшували б роль слова як діючого на людину фактора в усьому спектрі принципово можливих впливів на нього. Це видно і за результатами використання слова релігією в усі часи історії людства. Це видно і на різноманітних інших прикладах. Існує величезна кількість прислів’їв, приказок, афоризмів у всіх народів світу, що констатують силу впливу слова на людину, і не тільки які відзначають силу впливу слова на психіку або на свідомість людини, а й впливають на фізіологію.

Висновки. Злочин – це завжди заперечення і тому заслуговує осуду. Вчиняючи його, людина в своїх малих масштабах стає подібною дияволу. Вона відкидає Бога, заперечує вихідні від нього моральні заборони й вимоги, руйнує дану зверху ієрархію цінностей, встає на шлях вседозволеності. Саме тому злочин-тріх передбачає не тільки кримінальне покарання з боку влади, а й відплату від Бога [21, с. 463].

Література:

1. Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения / А. Коэн // Социология сегодня. – Москва: Прогресс, 1965. – С. 519–550.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте (Психологическое исследование) / Л. И. Божович. – Москва: Просвещение, 1969. – 447 с.
3. Игумнов С. А. Психотерапия детей и подростков / С. А. Игумнов. – Ростов-на-Дону: Феникс; Минск: МЕТ, 2005. – 288 с.
4. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. – Москва: Мысль, 1988. – 301 с.
5. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения: учеб. пособ. / Я. И. Гишинский, В. С. Афанасьев. – Санкт-Петербург, 1993. – 167 с.
6. Клейберг Ю. А. Социальная психология девиантного поведения: учеб. пособ. / Ю. А. Клейберг. – 2-е изд., доп. и перераб. – Москва; Ульяновск: Ульянов. гос. ун-т, 2005. – 416 с.
7. Короленко Ц. П. Семь путей к катастрофе: деструктивное поведение в современном мире / Ц. П. Короленко, Т. А. Донских. Новосибирск: Наука, 1990. – 224 с.
8. Васильев В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. – Санкт-Петербург, 2001. – 640 с.
9. Мак-Вильямс Н. Психодинамическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе / Н. Мак-Вильямс. – Москва: Класс, 1998. – 335 с.
10. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия / Н. Пезешкиан. – Москва: Институт позитивной психотерапии, 2006. – 464 с.
11. Коркина М. В. Нервная анорексия / М. В. Коркина, М. А. Цивилько, В. В. Марилев. – Москва: Медицина, 1986. – 102 с.
12. Змановская Е. В. Девиантология: Психология отклоняющегося поведения / Е. В. Змановская. – Москва: Академия, 2005. – 285 с.
13. Амбрумова А. Г. Диагностика суицидального поведения / А. Г. Амбрумова, В. А. Тихоненко. – Москва, 1980. – 48 с.
14. Секты: самоубийства и ритуальные убийства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://netkonca.ru/magia/2961-sekty-samoubiystva-i-ritualnye-ubiystva.html>.
15. Криминология: учебник / под ред. А. И. Долговой. – Москва: Инфра-М: НОРМА, 1997. – 780 с.

16. Рібо Т. Загальні амнезії (втрати пам'яті) : у 4 ч. [Електронний ресурс] / Т. Рібо // Хрестоматія з психології пам'яті. – Ч. 2. – Режим доступу: www.psychology.OnLine.Net.

17. Рібо Т. Загальні амнезії (втрати пам'яті) : у 4 ч. [Електронний ресурс] / Т. Рібо // Хрестоматія з психології пам'яті. – Ч. 4. – Режим доступу: www.psychologyOnLine.Net.

18. Guilford J. P. Three faces of intellect [Electronic resource] / J. P. Guilford // The American Psychologist. – 1959. – № 8. – Mode of access: <http://www.metodolog.ru/00736/00736.html>.

19. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука / П. Я. Гальперин. – Москва ; Воронеж, 1998. – 480 с.

20. Газзанига М. Материали порталя «Научная Россия» [Електронний ресурс] / Майкл Газзанига. – Режим доступу: <http://scientificrussia.ru/articles/michael-gazzaniga>.

21. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Харьков : Фолио, 1999. – 607 с.

УДК 343.97

Орлов Ю. В.,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1 Харківського національного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ МОТИВАЦІ ПОЛІТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА КРИМНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Стаття присвячена дослідженню ідеологічної складової мотивації політичних злочинів. Доводиться, що ідеологічно конфліктні політичні злочини мають в основі своєї мотивації суперечність (конфлікт) між політико-ідеологічними компонентами підструктури диспозицій, установок особистості та відповідними ідеологічно забарвленими смислами, що імпліцитно чи експліцитно присутні у зовнішньому середовищі як компоненту механізму індивідуальної злочинної поведінки. На цій підставі виділено п'ять різновидів політичних злочинів: ліво-ідеологічні, право-ідеологічні, релігійно-

фундаменталістські, квазіліберальні, протестно-ідеологічні (антиглобалістські, анархістські). Надана їх коротка характеристика.

Ключові слова: політика, ідеологія, конфлікт, політичний злочин, мотивація.

Стаття посвячена дослідженню ідеологічних складових мотивації політичних преступлений. Доказується, что идеологически конфликтные политические преступления имеют в основе своей мотивации противоречие (конфликт) между политико-идеологическими компонентами подструктуры диспозиций, установок личности и соответствующими идеологически окрашенными смыслами, имплицитно или эксплицитно присутствующими во внешней среде как компоненте механизма индивидуального преступного поведения. На этом основании выделено пять разновидностей политических преступлений: лево-идеологические, право-идеологические, религиозно-фундаменталистские, квазилиберальные, протестно-идеологические (антиглобалистские, анархистские). Дана их краткая характеристика.

Ключевые слова: политика, идеология, конфликт, политическое преступление, мотивация.

Постановка проблеми. Політичний злочин вирізняється з-поміж інших різновидів кримінальної активності особливістю мотиваційного процесу, в структурі якого чільне місце посідають ідеологічні чинники. Безумовно, сьогодні, в епоху деідеологізації політики, доречно вести мову про певне зниження ролі ціннісно-світоглядних компонентів політичного значення в механізмі досліджуваної категорії злочинів. Разом з тим, немає достатніх підстав для повної елімінації їх значення. Навіть поверхневий аналіз злочинних політичних практик сучасності (наприклад, в діяльності терористичної організації «Ісламська держава» і т.п.) доводить, що наряду з ідеологічно безконфліктними політичними злочинами продовжують мати місце і їх антиподи.

Аналіз дослідження даної проблеми. Різні кримінологічні аспекти генези політичних злочинів досліджувались у працях